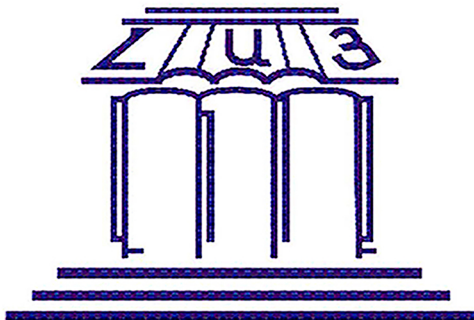

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՌԻՍՈՒՄՆԱՐԱՆ»Ի ԹԻԻ 1

Կ. Շ Մ Ի Դ

ԹՈՋՈՒՆԻ ԲՈՅՆԸ

Մ Ո Ց Ա Ր Տ

(ՀՐԱՇՔ ՏՂԱՆ)

Պ Լ Ո Վ Դ Ի Ի

835

Շ-72

830
8-72

06 AUG 2010
-6 NOV 2011

ՄԱՏԵՆԱԾԱՐ «ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ»Ի ԹԻԻ 1

Կ. ՇՐԻԳ

ԹՈՉՈՒՆԻ ԲՈՅՆԸ

ՊԼՈՎԴԻԻ 1932

15.07.2013

2937

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ

Տարակոյս չկայ որ գիրքը և գիրը մարդկային կեանքին մէջ մեծ դեր կը խաղան: Եւ մենք գիտակից այս ճշմարտութեան՝ կը ձեռնարկենք հրատարակելու հետզհետէ փոքրիկ պատմութեանքներ, որոնց մէջ պիտի գտնէ մանկական աշխարհը, սիրտ ազնուացնող դերուստներ և միտք ճոխացնող ծանօթութիւններ: Սյս բարոյական պատմութեանքները թող կազմեն հայ մանուկին փոքրիկ դրախտը և ամէն հայ մանուկ, ըլլայ հարեւոյս և ըլլայ աղքատ, ունենայ իր սենեակին մէջ անպակաս: Հայ ծնողները կրնան ապահով ըլլալ որ իրենց մանուկները պիտի պահեն ջինջ սիրտ մը, ազնիւ զգածումներ որով անոնք պիտի ըլլան իրենց արժանի ժառանգորդները:

Պրովգիւ 1932

2994-2010

ԹՌՉՈՒՆԻ ԲՈՅՆԸ

Ներքին խորհրդական Ֆոն Տրայ-հոլդ շատ հաճելի վայրի մը մէջ գեղեցիկ դիւղական կալուած մ'ունէր: Երբեմն երբեմն մայրաքաղաքէն հոն կ'երթար, քանի մ'օր իւր բաւմատեսակ զորքերէն հեռանալու և մաքուր օդ առնելու համար: Երբ նորէն զարուհն եկաւ՝ իւր երկու պզտիկ որդիները՝ երկու սիրուն ու կայտառ մանչուկներ, միառին հոն տարաւ առաջին անգամ: Գիւղը երկու փոքրերուն ալ շատ ուրախութիւն պատճառեց: Տան մեծ պարտէզն, ընդարձակ դաշտերն և ծաղկալից մարգագետինները գիրենք զմայլեցուցին: Բայց ամէնէն աւելի իրենց հաճելի էր կաղնիները:

բով, ցարասիներով, լաստենիներով և ծաղկեալ թուփերով լի մերձաւոր անտառն՝ ուր ամէն օր չըջագայութեան կ'երթային:

Օր մը հայրը աղոց հետ միասին անտառ գնաց և անոնց թռչունի բոյն մը ցուցուց: Սիրուն բոյնին մէջ հինգ ձագուկներ կային՝ որոնց կեր կը տանէին աներկիւղ ձագասէր թռչունները: Այս տեսարանն անբացատրելի ուրախութիւն պատճառեց սղոց:

Ասոր վրայ հայրը աղոց հետ միասին պուրակին ելերքը՝ մեծ կաղնւոյ մը ներքեւ գտնուած նստարանին վրայ նստեցաւ ուսկից գեղեցիկ տեսարան մը կը պարզուէր պզտիկ ու հաճոյական ձորակին վրայ: «Կ'ուզեմ ձեզի բոյնի մը պատմութիւնն ընել, ըսաւ հայրը, և կը կարծեմ թէ այս պատմութիւնը չառ զարմանալի պիտի գտնէք: Պատմելիքս հոս այս տեղերն պատահած է»:

Երկու աղաքը սիրայօժար ուղեցին պատմութիւնը մտիկ ընել և հայրը սկսաւ պատմել:

«Իբր քառասուն տարի առաջ, զարնանային գեղեցիկ օր մը, ճիշդ այս կաղնւոյն տակ աղքատ մանչուկ մը նըստած էր և ոչխարներու վրայ կը հսկէր,

և միւսնոյն ատեն գիրք մը կը կարդար: Եւ այնպէս ընկղմած էր ընթերցանութեամբ, որ շուրջը անցած դարձածէն դրեթէ բան չէր նշմարեր: Սակայն երբեմն երբեմն զուտը վեր կ'առնուէր և ակնարկ մը կ'արձակէր ոչխարներուն վրայ, որոնք այս անտառակին և դիմացի կտրմրախալա բովանդակող վճիտ առուին մէջտեղը տարածուած ծաղկազարդ մարդին մէջ կ'արածէին: Այսպէս երբ նորէն աչքը ոչխարներուն վրայ դարձուց էր, տեսաւ իր տոջը, ոսկեճամուկ, կանանչ զգեստներով, վարդագոյն երեսով պատանի պարոն մը կեցած: Թագաժառանգ իշխանն էր, որ հազիւ տասնութեկ տարեկան կար: Բայց հովիւ տղան անոր ուր ըլլալը չէր գիտեր և կարծեց թէ սիրուն պզտիկ պարոնը անտառապաններու մեծին աղան է, որ երբեմն գործի պատճառով իշխանին որսի դղեակը կու գար:

«Բարի լոյս, պարոն անտառապան», ըսաւ հովիւ տղան, յարդէ զլխարկը վար առնելով և նորէն զուտը գնելով: «Ինչո՞վ կրնամ ձեզի ծառայել»:

«Այս անտառին մէջ թռչնոյ բոյններ կ'ան», հարցուց պզտիկ իշխանը:

«Այս հարցումդ տարօրինակ բան մըն

է անտառապահի մը համար», ըսաւ հովիւ աղան: «Թռչնոց երգելը չե՞ս լսեր: Տարակոյտ չկայ, շատ բոյներ կան: Ամէն թըռչնիկ իր բոյնն ունի»:

«Եթէ այդպէս է, ապահով բոյնի մը տեղը գիտես», ըսաւ իշխանիկը ուրախութեամբ:

«Օ՛, սքանչելի բոյն մը», կը պատասխանէ փոքրիկ հովիւը ուրախութեամբ: «Կեանքիս մէջ տեսած բոյներուն մէջէն ամենագեղեցիկն է: Դեղնորակ ձիւղերով ափսոսանք աղուոր հիւստեամ է, որ կարծես ձախարակէ անցած ըլլայ. և արտաքուստ ալ մամուռով զարդարուած: Մէջն ալ հինգ հատ հաւկիթներ կան, որոնք այնպէս զեղեցիկ կապոյտ են, ինչպէս յստակ պայծառ երկինքը՝ որ հաս այս կաղնուոյն տերեւներուն մէջէն կը տեսնուի»:

«Շատ բարի, շատ լաւ», ըսաւ իշխանը: «Եկուր այդ բոյնը ինծի ցոյց տուր. շատ հետաքրքիր եմ բոյն մը տեսնելու»:

«Լսածիդ կը հաւատամ», կը պատասխանէ հովիւ աղան: Բայց բոյնը ցոյց չեմ տար»:

«Ձրի պիտի չընես այդ», կ'ըսէ իշխանը, «եթէ ցոյց տաս բոյնը, զքեզ կը վարձատրեմ»:

«Կրնայ ըլլալ», կը պատասխանէ հովիւը: «սակայն և այնպէս, բոյնը չեմ ցուցներ»:

Սոյն միջոցին իշխանին դաստիարակը՝ պատկանելի եկեղեցական մը, մօտեցաւ, զոր մինչև այն ատեն հովիւ մանչուկը չէր նշմարած: «Պզտիկ, անքաղաքավար մի՛ ըլլար», ըսաւ դաստիարակ քահանան, «պզտիկ պարոնը կեանքին մէջ բոյն տեսած չէ, թէպէտ բոյնի վրայ զրքերէն ծանօթութիւն ունի: Երկայն ատենէ ի վեր կը բաղձար բոյն մը տեսնել: Ուրախութիւն պատճառէ իրեն և բոյնը ցոյց տուր: Բոյնը չ'առնուր, և ոչ իսկ ձեռք կը դպցնէ անոր. միայն տեսնել կ'ուզէ»:

Տղան երբ քահանան կը տեսնէ, անիջապէս ոտք կ'ելլէ, զլիարկը ձեռքը բռնած, զլուխը մերժողական ձեւով կը շարժէ և կ'ըսէ: «Խօսքիս վրայ կը մ'նամ: Բոյնը մօտեանիչ չեմ ըներ»:

«Ըրածդ բարեացակամութիւն չէ», կ'ըսէ դաստիարակը: «Ուրիշին և ի մասնաւորի մեր սիրելի թագաժառանգին ուրախութիւն պատճառելը քեզի պէտք է հաճոյք ըլլայ»:

«Այդ պզտիկ պարոնը թագաժառանգ իշխանն է», կը գոչէ հովիւ աղան յան-

կարծակիի եկած, և մեծ յարգութեամբ խոնարհութիւն մը կ'ընէ անոր, գրեթէ մինչև գետին խոնարհելով: «Շատ ուրախ եմ, պարոն թագաժառանգը ճանչնալ կարենալու բախտն ունենալուս: Բայց և այնպէս բոյնը չեմ ցուցներ, նոյն իսկ եթէ մեծ իշխանն անձամբ ալ ըլլայ»:

Իշխանազունը դժկամակութեամբ կ'ըսէ «Կեանքիս մէջ աշտպիտի պիղաղութիւն և յամառ աղայ տեսած չեմ: Սակայն միջոցը կը գտնեմ քստիպելու որ բոյնը ցոյց տայ»:

«Զինքը հանգիստ թողունք, իշխան, կ'ըսէ դաստիարակը, տղուն անդրդուելի մերժումին վրայ զարմացած: Եւ տղուն դառնալով կ'ըսէ. «Պզտիկ, միայն սա չափ մեզի բռնէ թէ ինչո՞ւ չես ուզեր բոյնը ցուցնել: Այն ատեն զքեզ հանգիստ կը թողունք և մեր ձամբան կը շարունակենք: Զեմ կարծեր որ բանաւոր պատճառ մ'ունենաս, բոյնը չցուցնելու»:

«Լաւ, կ'ըսէ տղան, պատճառը կրնամ ըսել. Միքայէլը՝ որ հոն լեռան վերերը այծեր կ'արածէ, բոյնն այն պայմանով ինծի ցոյց տուաւ, որ ուրիշին ցոյց չտամ և ես խոտաղաց իրեն, որ ուրիշ սեւէ մարդու պիտի չցուցնեմ, պիտի չմատնեմ»:

«Այս ուրիշ բան է, կը պատասխանէ դաստիարակը և տղուն պատուաւորու-

թեանը վրայ շատ ուրախացած, կ'ուզէ անոր ուղղամտութիւնը դեռ ուրիշ կերպով փորձել: Դրամապանակը հանելով կ'ըսէ. «Տես, ահա ոսկի մը: Այս ոսկին քուկդ կ'ըլլայ, եթէ բոյնին տեղը մեզի ցոյց տաս. եւ Միքայէլին ալ ըսելու պէտք չունիս, եթէ բոյնը մեզի ցոյց տուած ես, որով նա եղածէն լուր չ'ունենար»:

«Ո՛հ, շատ չնորհակալ եմ», կ'ըսէ տղան «Ո՛հ, ո՛չ. Միքայէլը գիտնայ, թէ ոչ, ես այդ բանն ընելով վատ մը, խոտամնազանց մը կ'ըլլամ. և ես վատ ըլլալ չեմ ուզեր. Ի՞նչ օգուտ ինծի, եթէ ամբողջ աշխարհ չգիտնայ, բայց ես — և երկինքը Աստուած գիտնայ, որ խօսքս դրժեր եմ և վատ լակոտ մըն եմ»:

«Դուք չես գիտեր թէ այս ոսկին ինչ արժէք ունի», կը շարունակէ դաստիարակը: «Եթէ այս մէկ ոսկին պղնձէ դրամի փոխելու ըլլան, ստացած դրամներդ այդ բռնած գլխարկիդ մէջ չեն կըրնար հաւքեցնել: Գլխարկդ լեցուելէն վերջը, բլուրի պէս գլխարկիդ մէջէն վեր կը բարձրանայ ստակին կոյտը»:

«Կարելի է», կ'ըսէ տղան և քայլ մը յառաջ երթալով ոսկին կը դիտէ: «Ստուգիւ աղքատ հայրս մեծապէս պիտի ուրա-

խանայ, եթէ այդչափ մեծ արժէք ունեցող այդ ստակը առնւն տանելու ըլլամ”։ Քիչ մը մտածելէն ետքը, ուժգին կերպով կը զոչէ. “Ոչ, հեռու ինձմէ, փորձիչ։ Եւ մեղմաբար կ’ըսէ. “Տէր, ներեցէք, ճիշդ այն կ’ընէք ինձի, ինչ որ երբեմն անպատին մէջ չար ոգին ըրաւ ըսելով—Այս ամէնը քեզի կու տամ եթէ . . . —: Բան մ’ըսե՞մ, բոյնը ուրիշին չցուցնելու խոստում տուի։ Մարդս իր խօսքին հաւատարիմ ըլլալու է։ Ա՛լ ասոր վրայ չխօսինք, մնաք բարոյ, եւ կ’ուզէ հեռանալ։

Եւ ահա իշխանին ծառայող որսորդն՝ որ անտառին ծառերուն ետեւ կեցած ամբողջ խօսակցութիւնը մտիկ ըրած էր, անտառէն դուրս կ’ելլէ, աղաւն թռչէ կը բռնէ. և որովհետեւ աղան փորձելու, դաստիարակին նպատակը հասկցած էր, թթաւ կերպարանքով և ահարկու ձայնով կ’ըսէ. “Կոպիտ տղայ, ա՞յսպէս կը վարուիս քու թագաժառանգ իշխանիդ հետ. մտածէ որ օր մը քու տէրդ, թագակիր իշխանդ պիտի ըլլայ։ Լեռնցի այծարած զորմէի լակտը, իշխանէդ նախապատիւ կը համարիս։ Հիմայ անմիջապէս ցոյց տուր բոյնը, ապա թէ ոչ թեղ մարմնէդ կը բաժնեմ”։ Եւ որսի դանակը դուրս

կը հանէ։

Տղան կը դռնատի, կը դողայ, լաւագին կ’աղաչէ. “Ո՛հ, ներում, զթաւթիւն”։

“Շո՛ւա, բոյնը ցոյց տուր”։ կը զոչէ նորէն որսորդը, “ապա թէ ոչ թեղ կ’երթայ։ Կը կարեմ”։

Տղան երկու ձեռքերը իրարու բերելով՝ արտասուած ձայնով մերկապատեան դէնքին սեւեռած կը կրկնէ դողալով ու լալով. “Չեմ կրնար ցոյց տալ, պէտք է տեղն ըսեմ. և պիտի չըսեմ”։

“Արդ, բաւական է. կը խօսի դաստիարակը որսորդին. “դանակդ ներս դիր։ “Տղայ, ձայնդ կտրէ, քեզի վնասող պիտի չըլլայ։ Խօսքդ լաւ պահեցիր, պատուաւոր տղայ մըն ես։ Գնա՛, պզտիկ Միքայէլ բարեկամէդ թոյլտուութիւն առ և եկուր բոյնը մեզի ցուցուր։ Եւ տալիք ոսկիս ալ, եթէ կ’ուզես, կրնաք մէջերնիդ բաժնել։

“Շաա լաւ”։ կ’ըսէ աղան, “այս իրիկուն իսկ ձեզի պատասխան կը բերեմ”։

Դաստիարակը իշխանին հետ դղեակ կը դառնայ, ուր եկած էին զարուհը անցնելու համար։ Ծամբան դաստիարակը կ’ըսէ. “Հովիւ տղան պատուաւորութիւնն ստուգիւ սքանչացումի արժանի է։ Այդ

աղան թանկազին գոհար մըն է, զոր կա-
րելի չէ գնահատել: Տղան իր հաստատուն
ու անդրդուելի նկարագրովը մեծ մարդ
ըլլալու յատկութիւնն ունի: Յարգով
ծածկուած խճիթներու մէջ, մարդ ստէպ
այնպիսի առաքինութիւններ կը գտնէ,
որ պալատներու մէջ շատ անգամ ի գուր
կը փնտռուի»:

Դաստիարակը տղուն մասին աւելի
մանրամասն տեղեկութիւն քաղել կ'ուզէ
դղեակին վերապետութեն, որ ըսաւ.
«Փոքրիկ հովիւը, շատ լաւ աղայ մըն է:
Անունն է Գէորգ. անոր հայրը աղքատ
փոքրագործ (երկրագործութեան սանտր)
մըն է, բայց շատ ուղղամիտ և արդար
մարդ»:

Յօրինքուան երբ իշխանին վերջին
դասը կը լմննայ, անմիջապէս պատու-
հանին առջև կը վազէ, տեսնելու համար,
թէ արդեօք հովիւ տղան կ'երեւո՞յ: «Պըզ-
տիկ Գէորգը մեզի կը սպասէ. անտառա-
կին քով իւր փոքրիկ հօտը կը պահպանէ,
և անդադար դէպի մեր կողմը կը նայի»:

«Եթեանք, նայինք ինչ պատասխան
կը ընրէ մեզի, կը պատասխանէ դաստիա-
րակը: Եւ միասին դղեակէն կ'ելլեն և դէ-
պի անտառ կ'երթան»:

Պատիկ հովիւը ուրախութեամբ ընդ-

առաջ կը վազէ. և դեռ չմօտեցած հե-
ռուէն կը գոչէ. «Միքայէլը հաւանեցաւ
Ջիո գղում անուանելով պախարակեց, որ
ձեր առաջարկութեան անմիջապէս չեմ
հաւանած և պարզէն առած, յետոյ իրեն
հետ քաջեղու համար: Բայց աւելի լաւ էր,
որ կանխապէս Միքայէլիս հաւանութիւնն
առնուի: Հիմա ըստ իմ հաճութեամբ կըր-
նամ ցուցնել: Իշխան, ուրեմն ինծի հե-
տեւեցէք»:

Գէորգ աճապարանքով անտառ կը
մտնէ. իսկ իշխանն ու դաստիարակը
հանգաբարձէն ետեւէն կ'երթան. Բիշ մը
յառաջ երթալէն ետքը կ'ըսէ Գէորգ. «Տես,
հոն լատենդոյն ճիւղին վրայ դեղնորակ
թռչնիկը որ գուրթօրէն կը գեղգեղէ,
ատիկայ արուն է: Բայց հիմայ պէտք ենք
բոլորովին անշշուկ և զգուշաւոր յառաջ
երթալ»:

Անտառակին արեւայ մէկ մասին մէջ
կային փայլուն, կանաչ, անչափ տերե-
ներով սրտիւնէ՝ մը ու գօրաւոր հոտով
սպիտակ ծաղկազարդ բազմաթիւ թուփեր,
որոնք մարը մոտեղ արեւու ճառագայթնե-
րէն կարծես նոր փայլ առած էին:

Գէորգ այդ թուփերէն մէկը մատով
ցոյց տալով, ցած ձայնով իշխանին կ'ըսէ.
«Տէր իշխան, այդ թուփին ճիւղերուն

մէջ նայէ: Էդ թռչնիկը դեռ հաւկիթնե-
րուն վրայ նստած է, Իշխանը կը տես-
նէ բոյնն ու թուխս նստող թռչնիկը:
Բայց թռչունը զիրենք տեսնելով անմիջա-
պէս կը փախչի, որով քիչ մ'աւելի կը մո-
տենան և ծղիկներով շինուած գեղեցիկ
բոյնն ու մէջի փոքրիկ սիրուն հաւկիթ-
ները մեծ հրճուանքով կը դիտեն:

Ասոր վրայ դաստիարակը դեռ ուրիշ
զանազան գեղեցիկ ծանօթութիւններ կու-
տայ ուրիշ բոյներու վրայ և յետոյ հո-
վիւ տղուն կ'ըսէ. «Հիմայ հոն կաղնւոյն
տակն եկուր, խոստացուած վարձատրու-
թիւնն առնելու: Ոսկին արծաթ դրամնե-
քու փոխած եմ. սակայն պղտիկ ընկերիդ
հետ կրնաս չբաժնել: Ուրեմն եկուր տամ»,
Եւ զրպանէն զլանի ձեռով թղթի մէջ փաթ-
թուած դրամն հանեց. և կաղնւոյն տակ,
քարէ նստարանին վրայ ոսկւոյ արծէքը՝
բոլորովին նոր կոխուած արծաթ դրամնե-
րով կը հաշուէ: «Բայց արդարութեամբ
բաժնէ Միքայէլի հետ», վրայ կը բերէ
պղտիկ իշխանը. «Պատուոյս վրայ», կը
կրկնէ Գէորգ, շնորհակալ կ'ըլլայ, և անմի-
ջապէս վազելով կը հեռանայ, կարծես
թէ դրամը գողցած ըլլար:

Դաստիարակը հետամուտ կ'ըլլայ, իմա-
նալու համար թէ Գէորգ ընդունած դրա-

մըն իրօք բաժնա՞ծ է միւս տղուն հետ,
թէ ոչ, եւ կը ստուգէ որ իրօք ճիշտ հա-
ւասար բաժին հանած էր: Միքայէլի բա-
ժինը սուած և իւր բաժինն ալ, ա-
ռանց հատ մը իրեն պահելու, ամբողջու-
թեամբ տարած հօրը յանձնած էր:

Ասկէ ետքը պղտիկ իշխանն ամէն օր
անտառ կ'երթար բոյնը գննելու: Երկու
թռչունները կամաց կամաց ընտելա-
ցան իշխանին, տեսնելով որ իրենց բը-
նաւ վնաս չի հասցներ եւ երբ անոր
մօտենալը տեսնէին չէին խրաչէր ու չէ-
ին փախչէր: Իշխանը մեծ հրճուանքով
ու հետաքրքրութեամբ կ'ուսումնասիրէ
թէ օրեր ետքը՝ փոքրիկ ձագուկները ինչ-
պէս հաւկիթէն ելան, թէ ինչպէս
իրենց դեղին կտուցները լայն բացին ու
ամէնքը միասին ճիւ ճիւ կանչեցին, երբ
մեծերը իրենց կեր կը բերէին. թէ ենչպէս
երթալով պղտիկները մեծցան ու նուրբ
փետուրներով ծածկուեցան: Եւ թէ ինչպէս
վերջապէս օր մը, ի մեծ ուրախութիւն
իրենց մեծերուն, առաջին թռիչքը կա-
տարեցին և մերձաւոր ծառի մը ճիւղին
վրայ թառեցան: Եւ տեսաւ որ անոնց
թռչելէն յետոյ ալ մեծերը դեռ զիրենք
կերակրելը բաւական ժամանակ մը շա-
բունակեցին:

Դաստատուն և իշխանը ստէպ հովիւ տղուն կը հանդիպէին, իրենց չըջաղայութեան ատեն, որ մերթ հոս մերթ հոն իր ոչխարները կ'արածէր: Դաստիարակը ուրախութեամբ կը դիտէր թէ ինչպէս Գէորգ փութաջանութեամբ միշտ չաչ ու բանջար եղած գիրքը կը կարդայ: «Սիրելի Գէորգ, քեզի լաւ գրադուս գտած ես», կ'ըսէ օր մը դաստիարակը, «գիրքէդ տեղ մը բաց կարդայ առջեւ: Տղան բարձրաձայն ու մեծ եռանդով կը սկսի կարդալ, սակայն երբեմն դէմ կ'առնէր և նաև կը հեզէր:

«Բաւական կը կարդաս, կ'ըսէ դաստիարակը, ո՞ր դպրոցը կարդալ սորվեցար».
«Ախ, կը պատասխանէ հովիւ տղան, «դեռ քնաւ դպրոց գացած չեմ: Դպրոցը ասկէ շատ հեռու է, երթալու գալու համար շատ ժամանակ կ'անցնի: Բաց աստի, ամբողջ ձմեռը, օրն իրուն, պէտք է որ չուան մանեմ, Հայրս ալ դպրոցի թռչակը վճարելու կարողութիւն չունի: Իմ լաւ բարեկամէս Միքայէլէն» որ շատ լաւ կրնար կարդալ, խնդրեցի որ ինծի կարդալ սորվեցնէ: Բարի ընկերս ինծի սորվեցուց գրերը ձանչնալ ու հեզել: Այս գիրքն Միքայէլինն է, որուն վրայէն ինքը կարդալ սորված է, հիմայ ալ ես սորվեցայ

ասոր վրայէն: Արդէն երեք անգամ ծայրէ ծայր տերտեցի այս գիրքը: Բայց դժբախտաբար գիրքը այնչափ ազդուած ու մաշած է, որ շատ գրեր որոշ չեն տեսնուիր: Եւ այս պատճառաւ ալ դիւրին չէ այս գրքին վրայէն կարդալը:

Քանի մ'օր ետքը, իշխանը երբ նորէն Գէորգին կը հանդիպի, անոր շատ գեղեցիկ, սկեզոծ, կարմիր լաթով կազմուած գիրք մը կը ցուցնէ ըսելով. «Կը տեսնես այս գիրքը, առայժմ քեզի փախ կուտամ: Բայց երբ էջ մը անսխալ կարդալ կարենաս, այն ատեն գիրքը քուկդ կ'ըլլայ»: Գէորգ չափաւանց ուրախացած, գիրքը մատին ծայրով այնպէս ղգուշութեամբ կը բռնէ, կարծես թէ սարդի ստապն բռնել ուզէր, որ ամենանուրբ հպուսով կըրնայ փրթիլ: Յաջորդ օրը Գէորգ անհամբերութեամբ իշխանին կը սպասէ և հազիւ թէ կը նշմարէ, աճապարանքով կը դիմաւորէ գոչելով. «Իշխան, գեղեցիկ գրքիդ առաջին վեց էջին», ո՞ր էջն որ կ'ուզես, կարդամ առանց սխալի»: Իշխանը կը բանայ էջ մը և Գէորգ ամբողջ էջը անսայթաք կը կարդայ: Իշխանը իւր խոստմանը համաձայն գրքոյկը կը պարզէ Գէորգին՝ որ սաստիկ ուրախութենէն կը սկսի ստոստել ու ցատկոտել:

Առաջին մը մեծ իշխանը, անակնկալ
 փերպով, որսի դղեակը կու գայ, տեսնելու
 համար թէ իւր պղտիկ որդին ի՞նչպէս է և
 ի՞նչ յառաջդիմութիւնն ըրած է ուսման
 մէջ: Ճաշի ժամանակ իշխանագուն տը-
 ղան կը պատմէ հօրը բոյնին դէպքը և
 հովիւ տղան պատուաւորութիւնը: Իշխա-
 նը հաճութեամբ մտիկ կ'ընէ, և հովիւ տը-
 ղան հաստատուն և աներկիւղ նկարագրին
 վրայ շատ կը զարմանայ: Դաստիարակն
 ալ կ'աւելցնէ, «Իրօք, հովիւ տղան պատ-
 ուաւորութիւնը վարձատրութեան արժա-
 նի է: Այդ տղան զուտ սակի է. կ'արժէ
 զինքը մեր սիրելի իշխանին հաւատարիմ
 ծառայ մ'ընել, որուն վրայ կարելի է վըս-
 տահիլ: Եւ որովհետեւ Աստուած այդ տղըստ
 տղան տուած է նաեւ տաղանդ, բաղձալի է
 որ անոր ուսում տրուէր: Բայց դժբախ-
 տաբար տղան հայրը չատաղքատ է: Ափ-
 սոս կ'ըլլայ, եթէ այդ տաղանդաւոր ու-
 լաւ նկարագրի տէր տղան, աշխարհի մէկ
 անկիւնը, այդ խեղճ վիճակի մէջ մ'նայ,
 և իւր հօրը պէս փոքրաշէն ըլլայ»:

Իշխանը սեղանէն վերջը դաստիարա-
 կին հետ պատուհանի մ'առջև կը քաշուի
 և ժամանակ մը իրարու հետ առանձին
 խօսելէն ետքը, հրաման կ'ընէ որ Դէորդը
 կանչեն: Գէորդը կու գայ և բոլորովին զար-

մացած կը մնայ, երբ զեղեցիկ սրահը կը
 մտնէ եւ ինքզինքը փառաւոր զգեստա-
 ւորուած, կուրծքը շողշողուն նշաններով
 զարդարուած պարոնի մը առջև կը դըռ-
 նէ: Դաստիարակը կը հասկցնէ թէ ո՞վ
 է այդ պարոնը. և տղան յարգանքով գրե-
 թէ մինչեւ զետին խոնարհութիւն կ'ընէ՝
 իւր մեծարանքն յայտնելու համար:

«Պղտիկ, կ'ըսէ իշխանը բարեացակամ
 չեչաով, «կը լսեմ որ կարգաւու մեծ փա-
 փաղ ունիս: Արդեօք ուսանելու ալ բաղ-
 ձանք ունի՞ս»:

«Ախ, պակասածը երանի թէ միայն այդ
 ըլլար, ուրիշ բան չըլլար, այն ատեն ես
 այսօր ուսանող կ'ըլլայի: Հայրս դրամ
 չունի: Ահա պակասածը»:

«Միտ դիր ինձի», կը շարունակէ իշ-
 խանը, «փորձել կ'ուզեմ, թէ արդեօք ու-
 սանող մ'ըլլալ կրնաս: Դաստիարակը այս
 մօտերը բարեկամ մը ունի՝ սքանչելի վար
 դապեալ մըն է, որ կարող տղաք քովը
 կ'առնու, անոնց դիտութիւնն աւանդելու
 և զանոնք բարձրագոյն ուսման պատրաս-
 տելու համար: Զքեղ այդ վարդապետին
 յանձնարարել կ'ուզէ: Իսկ ծախքերդ ես
 պիտի վճարեմ: Այս առաջարկս հաճելի՞
 է քեզի»:

Իշխանը կը սպասէր որ տղան չատ

պիտի ուրախանայ այս եղած շնորհքէն և անմիջապէս պաշտօնադատութիւն պիտի յայանէ։ Սակայն պիտիկը իսկզբան ուրախութեան արտայայտութիւն մը ցոյց կու տայ, բայց վերջէն անմիջապէս տխուր ու վշտանար կերպարանք մը կ'առնու ու կը լռէ։

«Ի՞նչ կ'ըլլաս», կը հարցնէ իշխանը։ «Կ'երեւայ թէ դու աւելի սիրով լալ կ'ուզես, քան խնդալ։ Ըսէ նայիմ, ի՞նչ ունիս»։

«Աստուած իմ», կ'ըսէ Գէորգ, «հայրս շատ աղքատ է։ Ամառը հովուութեամբ իսկ ձմեռն ալ առատան գործելով իմ ըրած դոյզըն վատաակս շատ կարեւոր է հօրս համար, Թէպէտ իմ վատաակս շատ չնչին բան մըն է, սակայն հայրս չի կրնար անկէ հրաժարիլ»։

«Բարի տղայ մըն ես», կ'ըսէ իշխանը չափազանց ուրախացած։ «Հօրդ ունեցած այդ որդեական սէրդ աւելի մեծ արժէք ունի, քան իմ գանձարանիս մէջ գտնուած ամենաթանկագին գոհարները։ Եթէ քու հովուական դաւադանդ ու մանկու ճախարակդ գրչի ու գրքի հետ փոխանակես, հօրդ պակասածը ես կու տամ։ Այսպէս լաւ կ'ըլլայ»։

Ասոր վրայ տղան ուրախութենէն գրեթէ ինք իրմէ կ'ելլէ։ Խորին շնորհա-

կալութենէն իշխանին ձեռքը կը համբուրէ, աչքերէն վազած երախտադիտութեան արցունքներով թրջելով անոր ձեռքը և — կը վազէ կ'երթայ այս ուրախական լուրը հօրը աւետելու։ Քիչետքը հայր և որդի կու գան ուրախական արտասուք աչքերնին, իրենց եղած այս մեծ շնորհքին համար իրենց շնորհակալութիւնը յայտնելու, զոր չէին կրնար խօսքով արտայայտել։

Պր. Տրայնալդ ալ յուզումէն չէր կըրնար պատմութիւնը շարունակել։ Իրեն ալ աչքերը արցունք լեցուած էին և կը լռէ։

«Օ՛, օ, հայրիկ», ըսին Ադոլֆ և Վիլհելմ, «դեռ պատմութիւնը չլմնցաւ, Հովիւ տղան ի վերջոյ ի՞նչ եղաւ»։

«Սիրելի տղաք», շարունակեց հայրը, «այդ հովիւ տղան ես էի»։

«Այնիւ իշխանը» զոր դուք չճանցցաք ուսումնաւորութենէն ետքը, զիս իրեն ծառայութեան մէջ առաւ, եւ որովհետեւ իմ հաւատարիմ ծառայութենէն շատ գոյ մընաց, զիս ազնուականութեան բարձրացուց և զիս անուանեց ազատատէր ֆոն Տրայնալդ։ Իշխանը արդէն տասը տարի է որ մեռած է, բայց իւր յիշատակը երբեք պիտի չմեռնի, իմ երախտադիտութիւնս ու ամբողջ մեր հայրենիքին շնորհակա-

լութիւնը իրեն յաւիտեան յիշատակ կը նմայն:

«Իսկ այն պղտիկ իշխանազունը՝ զոր ես այս կաղնւոյն տակ առաջին անգամ տեսելու բախան ունեցայ, հիմակուան մեր վեհափառ իշխանն է:

«Մայր եկեղեցւոյ յարգելի քահանայն, այս իրօք արժանաւոր եկեղեցականը՝ որ ձեզի հանդէպ այնպէս հայրական սէր կը ցուցնէ և ձեզի կրօնի դասը կու տայ, մեր հիմակուան իշխանին դաստիարակն է»:

«Իմ սղարմած հոգի հայրս՝ ձեր պապը քովս առի և իւր ծերութիւնը իմ քովս անցուց. և երեք տարի առաջ երկինք զընաց: Ձեզ շատ կը սիրէր և մեծ ուրախութիւն ունէր ձեր վրայ, թէպէտ դուք հազիւ թէ յիշէք դռնատ, բարեպաշտ ու բարեացակամ ծերունին: Հանգիստ իր հոգւոյն:

«Աստուած իւր անսահման բարութեամբ զիս այնպէս օրհնեց, որ ես այս տեղերը՝ ուր երբեմն իբր աղքատ տղայ ոչխարներ կ'արածէի, կրցայ գնել և այժմ մեր սեպհականութիւնն է:

«Ուրեմն, ըսաւ պղտիկ Վիլհելմ, թոչնոյն բոյնը շատ բարիք յառաջ բերած է: Այն թոչունները դեռ կ'ապրին: Հոն,

անտառին մէջ մեր տեսած բոյնը նոյն թոչուններուն բոյնն է»:

«Կարելի բան չէ», ըսաւ Ադուլֆ երկցազայն տղան. «Այդ տեսակ թոչունները այդքան երկար չեն ապրիր: Ոչ ալ բոյները հայրիկին պատուոյ բարձրանալուն ու հարստանալուն նպատակ են, այլ սրովնեւ տեւ մեր հայրն ուղիղ ու փութաջան տըղայ մըն է եղեր, որով հովուութենէ բարձրացեր, եղեր է աղատօրեայ, իշխանին ներքին խորհրդական, եւ այս զիւղակա՛ն կալուածին տէր»:

«Այդ բանին պատիւը ինձի մի՛ վերադրեր, սիրելի տղաս, այլ Աստուծոյ», շարունակեց հայրը, «ամենայն ինչ, որ ունիմ Աստուծմէ է: Այս կողմերուն ամէնէն խեղձ, աղքատ տղան էի. ի՞նչպէս կրնայի ես ինձմէ այս ունեցած դիրքիս հասնիլ: Աստուած առաջնորդեց: Բոյնին միջոցաւ զիս թաղափառանդ իշխանին հետ ծանօթացուց և ասով իմ պատուաւորութիւնս ու փութաջանութիւնս առատօրէն վարձատրեց: Սիրելի տղաքս, դուք ալ օգտակարապէս դորձածեցէք ձեր խելքը, զոր Աստուած ձեզի տուած է. փութաջանութեամբ սորվեցէք, եղէք միշտ պատուաւոր և հաւատարիմ հայրենիքին: Բայց ամէն բանէ վեր, ձեր յոյսը Աստուծոյ

վրայ դրէք և Աստուծոյ հայրական օգնականութիւնը խնդրեցէք: Որով Աստուած ալ ձեր փոյթն ու ձեր հաւատարմութիւնը առատօրէն կը վարձատրէ:

«Այո, այո կը պահանջէ ձեզմէ բարին Աստուած», ըսելով հայրն ստքի կ'ելլէ, երկինք կը բարձրացնէ աչքերը՝ յուզուած, կաղնւոյն տակ իւր հայրական օրհնութիւնը կու տայ իր երկու զաւակներուն, որոնց աչքերուն մէջ ալ արցունքներ կը շողային:

Ինչ որ հայրը զանց առաւ պատմելու՝ զայն ալ մենք աւելցնենք:

Ներքին խորհրդական Տրայնուդ հայրենիքին համար մեծ օրհնութիւն մըն էր: Որովհետեւ անկաշառ էր, իւր իշխանին հաւատարմութեամբ ու անշահախնդրութեամբ կը ծառայէր. և միշտ ուղղամտօրէն ճշմարտութիւնը կը զրուցէր ու բարի խորհուրդ կու տար իշխանին: Եւ մանաւանդ Աստուծոյ հանդէպ ունեցած պարտականութեանց մէջ չէր թերանար: Եւ հոգ տարաւ որ իր երկու աղաքը Աստուծոյ երկիւղովը մեծնան, և բարեպաշտ քրիստոնեաներ ըլլան. վասնզի լաւ համոզուած էր թէ ճշմարիտ աստուածապաշտ մը կրնայ արդար, ուղղամիտ, անշահախնդիր ու ճշմարիտ հայրենասէր ըլլալ:

Այս հոգեով մեծցուց իւր երկու աղաքը:

Երկուքն ալ իրենց հօրը օրինակին հետեւելով, եղան շատ ազնիւ և ուղիղ մարդիկ: Ադալֆ իշխանին խորհրդական, իսկ Վիլհելմ զինուորական եղան և երկուքն ալ իրենց գիտութեան, հաւատարմութեան ու ուղղամտութեան համար ընդհանուրին յարգանքը վայելեցին: Երկուքն ալ իրենց հօրը ուրախութիւնն ու պարծանքն եղան և անոր ծերութեանն ալ նեցուկ ու մխիթարանք:

ՎԵՐՋ

ՄՈՅԱՐՏ

1770 թուականին, Աւագ չարթուն մէջ, հղեմէս ԺԴ. Քահանայապետը շրջապատուած բարձրաստիճան եկեղեցականներէ եւ կղերականներէ, Սիքստինեան մատուռին մէջ կը պատարագէր: Ժողովուրդը կը վազէր, լսելու համար նշանաւոր Ալեգրիի «Տէր Ողորմեա», ն (Miserere) կրօնական տաղանդին այդ մաքուր, գերազանց ներշնչումը—որուն հեղինակը, կարծես թէ տեսիլքի մէջ՝ վերացած շարադրած էր զայն:

Այդ ծովածաւալ բաղմութեան մէջ, աւստրիական դեսպանին քով կը գտնուէր տղայ մը, հազիւ տասներկու տարեկան, նուրբ հասակով, խելացի տեսքով.~ բաց ճակատ եւ կապոյտ աչքերով.~ բոլորովին սուղուած եւ յուզուած մտիկ կ'ընէր: Իր

անշարժ եւ համեստ կեցուածքը — զուիւրքիչ մը ետեւ ծռած, ապացոյց էր որ Ալեգրիի երաժշտութիւնը զինքը զրաւած էր հոգեպէս: Ան մինչեւ վերջ ուշադրութեամբ հետեւեցաւ երաժշտութեան: Եւ երբ տուն վերադարձաւ, խորապէս ազդուած սենեակը մտաւ եւ ներսէն դուրս գողցելով, օրպէս զի ոչ ոք խանգարէ զինքը, սկսաւ հապճեպով ձգել-գրել անհասկնալի նշաններ ուրիշին՝ բայց ոչ իրեն համար:

Տղան, Հռովմ՝ աւստրիական դեսպանին փոքրիկ հիւրն էր: Այդ մեծ օրունան երեկոյն, խօսուեցաւ երաժշտութեան մասին եւ մասնաւորապէս Ալեգրիի «Տէր Ողորմեա»-ին վրայ: Յաւ յայտնեց դեսպանը որ կարելի չէր այդ հրաշալիքը լսելի ընել Հռովմէն դուրս գտնուողներուն.~ եւ պատմեց թէ ինչպէս նշանաւոր Ալեգրին, այդ իր զլուխ-գործոցը նուիրած էր Սիքստինեան մատուռին եւ ձեռագիրը կը պահուէր գուրգուրանքով վատիկանեան գանձարանին մէջ:

Մեր փոքրիկը, որ դեսպանին սեղանակիցն էր, կը լսէր եւ ուրախ էր:

Յաջորդ օրը, Աւագ ուրբաթ էր, արաբողութեան ժամանակ Սիքստինեան երգչախումբը վերստին երգեց «Տէր Ողորմեա»-ն եւ տղան հոն էր աչք եւ ականջ

կարած: Ան երբեմն երբեմն ծոցէն զալարուած տեսարակ մը հանելով կը կարդար, կը նայէր եւ կը սրբազրէր: . . .

Անցած էին օրեր: Երեկոյ մը, Բորզեզէ իշխանական պալատին մէջ նուազահանդէս կար շրջակայքը, խոր հանդարտութեան մէջ թաղուած, երկինքը պայծառ եւ աստղազարդ էր: Սրահները լոյսերով ողողուած, կարծես թէ հանդարտ, խաղաղ բնութեան հանդիսութիւն կը վերգովէին: Խօսակցութիւն, ծիծաղ եւ երգ իրարու կը յաջորդէին: Յանկարծ լուսաշող կամարներուն ներքեւ լուսութիւն մը տիրեց — շանդիսականները իրարու կը ցուցնէին մէկը, եւ կը փոփոսային՝ «Ինքն է, փոքրիկը, աւստրիացի Հրաշք—տղան»:

Մինչ անիկա անվրդով, ուրախ եւ զուարթ, կեցած էր դեպքանին՝ իր պաշտպանին քով: Երաժշտական նախերգանքէ մը ետքը, տղան սկսաւ երգել եւ նուագել Ալեգրիի նշանաւոր «Տէր Ողորմեա»ն: Նրբաճաշակ ժողովը հիացաւ եւ զարմացաւ: Երգին նոյնութիւնը կանխած ձգեց թէ մի գուցէ ձեռագիրը գողցուած ըլլայ վայրկեանէն: Դեռ տղան ընկիւնը չէր գիտեր — տղուն ձեռքէն բռնելով հարցուց.

— Ի՞նչպէս կրցար ընդօրինակել

ամբողջ կտորը, տղաս . . .

— Ոչ, չեմ ընդօրինակած, ըսաւ կարմիր այտերով տղան — ձեռագիրը չեմ ունեցած առջեւ . . . յիշողութեանս չնորհիւ կրցայ արտադրել դայն . . .

— Անկարելի է, փոքրիկս, ըսաւ այտանդամ դեպքանը. անկարելի է, որովհետեւ ոչ մէկ ձայն կրցած է խոսափել քեզմէ:

— Անշուշտ, Տէր իմ: . . երաժշտութիւնը այնպէս զրաւած էր զիս, որ անկարելի էր ձայն մը նայնիսկ մտնալ: Ահա ճշմարտութիւնը, Վսեմափայլ Տէր: Ընտրեալ բաղմոնութիւնը չփոթած մնացած էր: Առեւծուած մըն էր եղելութիւնը, անհասկնալի եւ անբացատրելի:

Այդ դէպքէն երկու օր ետք, հրաշք տղան ներկայացուեցաւ Ս. Քահանայապետին, Կղեմէս ԺԴ. ին.

— Ծի՞շդ է, փոքրիկս, հարցուց Քահանայապետը, որ մեր Սիքստինեան մատուռին մէջ երգուած «Տէր Ողորմեա»ն յիշողութեանդ արտադրեր ես:

— Ծշմարտութիւն է, Սրբազան Հայր պատասխանեց տղան:

— Եւ ի՞նչպէս կարելի է այս . . .

— Անտարակոյս Աստուծոյ կամքով, կը կարծեմ, Սրբազան Հայր իմ:

Փոքրիկ տաղանդը մեկնեցաւ վատիկանէն օրհնութեամբ և թանկագին նուէրներով:

Այս մինչև հիմայ անծանօթ և զարմանալի աղան անունն է՝ Մոցարտ: Երաժշտութեան մէջ բարձր անուն վայելող և շատ մը երաժշտական կտորներու հեղինակն է այս փոքրիկը:

Մոցարտ երեք տարեկան հասակէն սկսած էր երաժշտութիւն սորվիլ հօրմէն և երբ վեց տարեկան եղաւ՝ արդէն կրնար անսայթաք երգել և նուագել:

Աշխարհիս զանազան կողմերը ճամբորդելով մեծ համբաւ չանեցաւ, Հռոմ, Ռոմանիա և մասնաւորապէս Նէապոլիս գնահատեցին փոքրիկ տաղանդաւորը: Նէապոլսոյ մէջ, ժողովուրդը իր խանդավառութեան մէջ նոյնիսկ աւելորդապաշտութեան մէջ ինկաւ փոքրիկին տաղանդը վերագրեցին յուսումնաբեր մը ազդեցութեան:

Մոցարտ իր տղայութենէն շատ չհեռացաւ - կեանքը կարճ տեւեց և փակուեցաւ կրօնական կտորով մը, նշանաւոր «Requiem» ու:

Աւերիկի հանձարը որ առաջնորդ եղած էր երաժշտական մանկութեան, հիմայ կու գար իբրև հայր զրկելու զինքը մահուան անկողնոյն վրայ: Մոցարտ դող-

դջուն ձեռքերովը շարադրած էր իր սեպհական մահերգը, որ ինչպէս ինք ըսաւ մեռնելէն մէկ ժամ առաջ՝ «Ես շատ լաւ գիտէի, որ ինձի համար շարադրած եմ այս մահերգը»:

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վ. Ամադէոս Մոցարտ, ծնած է Աւստրիոյ Սալցբուրգ քաղաքը 26 Յունուար 1756 ին:

Վայելելով մեծամեծներու պաշտպանութիւնը, 1752 թուականին մեկնեցաւ Ֆրանսա ուր Լուդովիկոս ժե ի առջև նուագեց: Այս ժամանակ Մոցարտ եօթը տարեկան էր: Յաջորդ տարին անցաւ Անգլիա և հետզհետէ Հոլանդա և Իտալիա: Իր նշանաւոր երաժշտական գործերն են՝ «Դոն Ժուան», «Միզարոյի Հարսանիքը», «Դիւթուած սրինգը», «Requiem» ը և ուրիշ կտորներ: Երեսունութեց տարեկան՝ 1791 թիւին, Դեկտեմբեր 5 ին մեռաւ Մոցարտ Վիեննայի մէջ:

«Ազգային գրադարան

NL0224818

1437